

ΕΝΑ ΒΙΒΛΙΟ*

Τὸ πνεῦμα της εἶναι σὰν τὴν ὑ-
γρὴ καὶ βαθειὰ θάλασσα....

* Ἀλλὰ οἱ σκέψεις της εἶναι σὰν
τὴς γλυκόλουστες βουνοκορφές,
καὶ κάποτε σὰν ἀπλωτὲς πε-
διάδες ποὺ γαλήνιες καὶ σιωπη-
λὲς προβαίνουν πρὸς τὸ ἄπειρο..

Κ. Χρηστομάνος.

Στὴν πονεμένη του μορφὴ εὗρισκα τὴ γοητευτι-
κὴ δύναμη τοῦ κρυφοῦ καημοῦ, ποὺ δούλευε στὴν
ψυχὴ του, καὶ ξεχύνονταν ἐκεῖ σ' ἓνα στοχασμὸ ὀδυ-
νηρό, σὲ μιὰ θλίψη, προπάντων στὰ μάτια του, τὰ
μεγαλωμένα, σὰν μέσα στὸ βύθισμα τῆς θύμησης
τοῦ πάθους θλιβερῆς μεγαλειότητος. Ὁ δεσμός τῆς
ζωῆς του μὲ τὴν ἀνιστόρητη θλίψη δὲ μὴ εἶταν
κρυφός, κ' εὗρισκα θέλητρο ν' ἀποδυθίζουμαι στὸν
ἀλλήλο πόνο του. Ὅταν ἐβλεπα τὰ πλατύφυλλα
βλέφαρα μὲ τὴς ὡσὰν δακρυστάλαχτες βλεφαρίδες
νὰ χαμηλώνουν, νὰ κρέμονται βαρεῖς ὡσὰν μεστω-
μένα ἀπὸ τὸ κλάμα, θυμίζουσαν πάντα τὸ χλωρὸ
κλαδί ποὺ ἐτσάκιζε μιὰ μέρα κοντὰ στὴν αὐτοκρα-
τορίσσα, καὶ μέσα στὰ φύλλα του ἐρίξε τὸ πρόσωπό
του, νιώθοντας ἐμὴ διαπεραστικὴ καὶ στυφὴ σὰν
ἄγουρη μυρουδιά ἀπὸ νειάτα ποὺ δὲ ζήτησαν καὶ
δὲν ἀπολαυστήκανε», καὶ ποὺ τοῦρερε «τὰ δάκρυα
στὰ μάτια».

Ὁ λόγος του γιὰ μένα εἶχε πάντα κάποιαν ἀ-
πὴχησιν ἀμύλητου πόνου. Περίχυνε κάποιαν εἰρωνείαν
γύρω του, ὡσὰν ξεχείλισμα τοῦ ποτηριοῦ μιᾶς πι-
κραμένης καὶ χολιασμένης ζωῆς. Μὲ τὴν ἴδια τού-
την εἰρωνείαν ποὺ ἡ προσωπικότητά του ἐσκόρπαε,
μοῦ φαινόταν πάντα, πὼς ἤξερε νὰ δέχεται τὸ πε-
πωμένο πλάϊ του, ὡσὰν ἀδιάφορον γινώριμο. Μικὰ μυ-
ρουδιά ποὺ συνήθιζε νὰ φέρνει ἀπάνω του, ἀνακάλυψη
δική του, κρυφὴ, σὰν μυστικὸ καὶ τούτῃ ποὺ πρό-
σθετε τὸ θέλητρό της στὴ μυστικὴ παθὴ του ὑπαρ-
ξῆ, μοῦ εἶταν ἀξεχώριστη ἀπὸ τὸ εἶναι του, καὶ δὲν

* Σημ. τοῦ «Νουμά». Δημοσιεύουμε τὸ ἄρθρον τοῦ
φίλου Πασαγιάννη, γιὰτ' εἶναι ἐμορφωτικόν, ἀληθινὸ
ποίημα, καὶ ὅχι κριτικὸ ἄρθρον πιά. Τὸ βιβλίο τοῦ κ. Χρη-
στομάνου δὲν τὸ εἶδαμε ἀκόμα γιὰ νὰ μπορούμε νὰ βε-
βαιώσουμε ἂν τὰξίζει ἢ ὅχι τέτιο ἄριστον ἄρθρον.

λέγει, καὶ τοὺς ἀναγνώστας ἐπὶ δὲν πταίω ἐγὼ ἀλλὰ
τὸ ἔργον. Ὅλα αὐτὰ τὰ θεωρῶ περιττά. Καὶ χάριν
τοῦ φίλου Ταγκοπούλου, τοῦ ὁποῦ σέβομαι τὴν ἐρ-
γασίαν, θὰ ἐπροτιμούσα νὰ πιστευθῇ ἀπὸ ἑλούς, ἐπὶ
διὰ τὴν νύσταν μου δὲν πταίει τὸ ὄραμα ποσὼς.

Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἐποψὴν καταρτισμοῦ καὶ ἐκγυ-
μνάσεως θιάσου, πάλιν νομίζω ἐπὶ ὁ κ. Οἰκονόμου δὲν
ἐβγήκε καὶ πολὺ ἀσπροπρόσωπος. Κοινὸς ὁ θιάσος
καὶ στοιχειωδὴς γυμνασμένος. Ὁ κ. Οἰκονόμου ἐκη-
ρύχθη ἐσχάτως ἐναντίον τῶν «ἀστέρων» καὶ ὑπὲρ
τοῦ «συνόλου», κατὰ τὴν παλαιὰν θεωρίαν τοῦ Ἀν-
τουάν. Καὶ ναὶ μὲν ὁ θιάσος του δὲν εἶχε κανένα ἀ-
στέρα, ἀλλὰ δυστυχῶς οὕτε ἀρμονικὸν καλλιτεχνικὸν
σύνολον παρουσίαζε. Τὸ βέβαιον εἶναι, ἐπὶ ὑπὸ τοὺς
ὄρους αὐτοὺς, ὅσον καλὰ καὶ ἂν στηριχθῇ ἀπὸ τοὺς
μυθικούς καὶ θεατρικούς τῆς ὁδοῦ Προαστείου, πάλιν
κινδυνεύει νὰ πέσῃ. Ἐχει ἐναντίον τὸν ἀντιθεατρι-
κὸν ἀθηναϊκὸν χειμῶνα καὶ διὰ νάντιδράσῃ τοῦ χρειά-
ζεται πολὺ καλὸς θιάσος καὶ πάρα πολὺ ἐκλεκτὰ
ἔργα.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ (27)

27) Δὴ τελώνει ἡ σταυρογραφία τοῦ φίλου κ. Ξενοπούλου
καὶ εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰν τοῦ σφίξω τὸ χεῖρ ὅχι γιὰ τὴν
κριτικὴν του, μὰ γιὰ τὴν παληκαριὰ του. Πολεμώντας τὴς

ἤξερω γιὰτὶ τὸ λιγούθυμό της ἄρωμα μοῦκανε τὴν
ἐντύπωσιν ἀπὸ βάφτισμα λειψανισμένης ζωῆς, μὲ
πικραμυγδαλιᾶς ἀνθὸ καὶ δυόσμο.

Καὶ σήμερα ποὺ συλλογίζομαι ἐπάνω στὴς σελί-
δες τῆς Ἑλληνικῆς ἐκδόσεως τοῦ «Βιβλίου τῆς Αὐτο-
κρατορίσσας Ἑλισάβετ» μοῦ παρουσιάζεται ἡ ἀνέκ-
φραστη κείνη εἰρωνεία τῶν πικραμένων του χειλίδων.
Τὸν στοχάζομαι ἀποκαλυπτήν, ἀμεγάλῳ μεμυημένον
ποὺ ἀκολουθεῖ τὸ πλάσμα τοῦ δραματισμοῦ του,
μὲ πίστη δημιουργημένο καὶ χολή. Μυσταγωγημέ-
νον στὸ ἱερὸ δόγμα μιᾶς θεᾶς, στεφανωμένο μὲ τὴς
μόρσιμες παπαρούνας μιᾶς Περσεφόνης, ποὺ τὰ χεί-
λια της τοῦ ἔταξαν ἓνα λυτρωμό, καὶ ἀντίς, δὲν ἔ-
φισαν στὸ λυπημένο του στόμα οὔτε ἓνα φίλημα νη-
πενθές.

Ἐσυλλογίστηκα πάντα πὼς τὸ ἀστέρι τῶν θλιμ-
μένων ἔκαμε νὰ συναπαντηθοῦν στὸ δρόμο τους ἡ
Ρήγισσα καὶ ὁ Ποιητής. Ἐπέρασε σιμὰ της ὡσὰν
ἀπὸ τὸ πεπωμένο της ὀδηγημένος ὁ μάγος τοῦτος
προσκυνητής, γιὰ νὰ τοῦ χαρίσει τὴν ἱερὴ παρκα-
ταθήκη τοῦ πόνου της, καὶ νὰ τοῦ ἐμπιστευθῇ τὸ
θησαυρὸ τῆς ψυχῆς της, γιὰ τὴν ἀθανασία. Καὶ συν-
τροφεῦτηκαν μοιραῖα οἱ ἀδιάκιστα τρικυμισμένες τους
ψυχές. Ἀνάβρυσαν οἱ πόνοι τους, θῆλεγες, ἀπὸ τὴν
ἴδια πηγὴ, διὸ ρυάκια τῆς ἴδιας νερομάνας, καὶ ἀν-
ταμώθηκαν γινώριμα στὴν κοιλάδα τοῦ κλαυμοῦ. Ἡ
θλίψη τους φανερώναται βαθύτατα στὰ σφραγισμένα
χείλια τῆς Ρήγισσας ποὺ μιλοῦν ἀνάκουστα στὴ σιω-
πῇ, καὶ στὴν κομμένη λαλιά τοῦ τραγουδιστῆ, ποὺ
μύρεται πλάϊ της ὡσὰν πληγωμένη ἀλκιώνα, μέσα
σὲ μιᾶς αἰώνιας θάλασσας τὸ μυστικὸ καημό.

Τὸ τραγούδι τοῦτο τῶν θλιμμένων καὶ βαθύγυ-
μων στοχασμῶν μᾶς φαίνεται ὡσὰν Ἀπολλώνιος Ἰδα-
νικό. Ἡ Ρήγισσα καὶ ὁ Ποιητής θέλω νὰ στοχάζο-
μαι πὼς σμίγονται σὲ μιὰ φωνὴ στὸ τραγικὸ νόημα
τοῦ τραγουδιοῦ, ποὺ ἀγγίζει ἀπαράβλητα τὸ «ἀνοι-
χτὸ μυστικὸ» τῆς ζωῆς. Ἐνα τραγούδι ποὺ σηκώ-
νεται στὴν ἀνείπωτη ὁμορφίαν τοῦ λυρισμοῦ, ὅταν
ἀρχίζει νὰ σμίγεται μὲ τὴν τραγωδίαν. Ἡ τραγικὴ
σημασία τῆς σκέψεως τῆς Ρήγισσας καὶ ἡ λαλιά τοῦ
ποιητῆ στέκουν στὸ σημεῖο Αἰσχυρικοῦ χορικοῦ.

Ὁ ποιητὴς οἰστρονένητος ἀπὸ τὸ θεϊκὸ ὄραμα
τῆς ζωῆς της, δραματιστὴς ἀπὸ τὴν πίστη ποὺ ἐ-
στοίχειωσε μέσα του στὸν ἰδανικὸ της στοχασμό, κυ-
νηγεῖ νὰ πιάσει τὸ λαμπρὸ θύσανο ποὺ σκορπίζει ὁ
λόγος τῆς ἡσπάρτης Ρήγισσας, νὰ τὸν κλείσει στὴν
ψυχὴν του, γιὰ νὰ μᾶς τὸν δώσει σὲ νότες τέτοιου

τραγουδιοῦ, ποὺ νομίζεις ὅτι εἶναι ἡ ἀρμονία τοῦ
κορμιοῦ της καὶ τῆς σκέψεως της ἡ μουσική. Εἶναι
τὸ θαῦμα τῆς ἀποκάλυψης ποὺ τὸν θάμπωσε, καὶ
τοῦ ἔνοιξε ἄγνωστο τοῦ θαυμασμοῦ στὰ μάτια τῆς
ψυχῆς. Καὶ ἡ πνευματικὴ του συνειδήσις πρὸς τὴν ὑ-
παρξὴ της μᾶς δίνεται ὡσὰν ὕμνος λάτρεϊ στὴ θεό-
τητά του. Φανερώναται μέσα στὴν παθητικότητι
τούτῃ ἐλεγεία τοῦ πὼς εἶταν ὁ ταγμένος νὰ δώσει
στὴν ἀθανασία τὸ πνεῦμα της. Τούτῃσι ναὸν ὁμορ-
φίαν ἐκείνη καὶ ὁ ποιητὴς στὸ βωμὸ της προσφέρει
τὴ θυσία τῆς λατρείας του.

Κι' ὅπως ἔλεγε κείνη γιὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς πὼς ἔ-
χουν τὴ δύναμη καὶ τὴ χάρι νὰ κάνουν νάνοβολεῖ
ὅ,τι ἀνεπίγνωστα εἶναι μέσα στὴς ψυχῆς τῶν ἄλλων,
ἔτσι ἔχαιρε τὸ μύρο της στὸν ἀνθὸ τῆς ψυχῆς τοῦ
ποιητῆ. Κ' ἐβάσταξε τὸν πόνο τῆς ζωῆς της μέσα
στὸ σπλάγχνον του, καὶ τὸ μαργαριτάρι τῆς ψυχῆς
της τὸ βύθισε στὴν ξέχειλη κούπα ποὺ ἡ ἴδια του ἡ
Μοῖρα τοῦ ἐγίόμισε.

Ὁ θάνατός της δὲν εἶταν γιὰ τὸν ποιητὴ παρὰ
ἡ στερνὴ κρυγὴ τῆς Εἰμαρμένης, ποὺ ὁ ἴδιος πάντα
ἐβλεπε νὰ ξεδιπλώνει τὰ μαῦρα της φτερά ἀπάνω
ἀπὸ τὴ στεφανωμένη μ' ἀγάθια κεφαλὴ της. Εἶ-
ταν ἀθάνατη γιὰ τὸν ποιητὴ ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ τὴν
ἔζησε στὸ νοῦ του. Εἶταν μορφὴ ἀθάνατη ποὺ ζεῖ
μόνο στὸ νοῦ καὶ στὴν τέχνη γιὰ κείνον. Τὰ παρα-
μύθια, ποὺ εἶναι ὁ κόσμος ὑπερᾶνθρώπων πλασμάτων,
τὴν κλείνουν τώρα στὸ βασίλειόν τους. Ὁ ποιητὴς ἐ-
πρεπε νὰ τῆς φορέσει τὸ φωτεινὸ στεφάνι τῆς τέχνης
του. Τὸ ἐπλεξεν ἀπὸ τὰ σπένια λουλούδια, τὰ συναγ-
μένα στὴς στράτες τῶν πνευματικῶν ταξιδιῶν ποὺ
ἡ Ψυχὴ της τὸν ἔμαθε νὰ συναΐζει.

Καὶ δὲ μᾶς τὴν ἀθανατίζει ὡσὰν ἡρώδεα τῆς ἱστο-
ρίας τῆς ζωῆς της, παρὰ ὡσὰν ἡρώδεα του, μορφὴ
τοῦ πόθου του. Τέτοια μιὰ ὑπαρξῆς, ποὺ φωτεινὸ
καὶ περίλαμπρο ἐβλεπε τὸ θέαμα τῆς ζωῆς μέσα
ἀπὸ τὴν ὁμορφίαν τοῦ πόνου τῆς ζωῆς της τῆς ἴδιας.
Μᾶς τὴ δίνει ὁ ποιητὴς ὡσὰν θεότητα ποὺ ἐδοκί-
μασε τὸν πόνο τῆς ζωῆς μέσα στὴς πλέον ἀγαπημέ-
νες καὶ πλέον ὁμορφες λατρεῖες της. Μᾶς παρουσιάζ-
ει τὸ ὑπέροχον πλάσμα ποὺ ἔμπορεσε νὰ ὑποφέρει
μὲ ὑπομονὴ καὶ ἀστέναχτα τὸ μαρτύριο, γιὰ νὰ κα-
λοσηγεῖ τὸ πολυτάραχον καὶ ἄγνωστο ταξίδι τῆς ἀν-
θρώπινης Μοῖρας. Γιατὶ ὅλως οἱ ἀγωνίες τῆς ψυχῆς
της κλείνουν τὸ δράμα τοῦ πόνου τῆς ἀνθρώπινης ἀ-
τέλειαν, τῆς ζωῆς καὶ τῆς τύχης τῆς ἀνθρώπινης.
Ὁ πόθος της γιὰ τὴν καλλιτέρευσιν τῆς ἀνθρώπινης

«ΤΟ ΒΗΜΑ» (τῆς Καλαμάτας) 21 τοῦ Δεκεμβρίου
07, σελ. 1, στήλ. 2).

ΑΘΗΝΑ· Γ' ΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΑΛΥΣΙΔΕΣ

Ὁ μεγάλος κριτικὸς Μπραντὲς λέγει κάπου «ἡ
πρόληψις εἶναι οἱ ἀλυσίδες τῆς ἀλήθειας».

Μὰ τὴν ἀλήθειαν, καὶ ποὺ δὲν ὑπάρχουν ἀλυσί-
δες στὸν τόπον μας;

Ἀλυσίδες σφιχτοδεμένους, θανατώνουσιν, τὸ ὁ-
μορφον, τὸ ἰδανικόν, τὴν ἀλήθειαν.

Ἀλυσίδες στὴ ζωὴ οἱ κοινωνικὲς συνθήκες, τὴς
ὁποῖες ἀκόμη τὸ φῶς, ποὺ ἔρχεται πλούσιο ἀπὸ τὴν

«Ἀλυσίδες» εἰδεῖς παληκαριὰ ἀσυνείδητοι σὲ δαύτους, ἐνῶ
πολεμῶντας τὸν «Ἀρχιτέκτονα Μάρθα» τοῦ Νιρβίνα, τὰ μασ-
σοῦσε τὰ λόγια του, ἀπὸ τὸ φόβον τοῦ κ. Μιχαηλίδη ὁ Νιρ-
βίνας εἶναι συνεργάτης τοῦ «Παναθήναιον», καὶ ἂν τὸν πολε-
μοῦσε στὰ φανερά, ὁ κ. Μιχαηλίδης θὰ τὸν ἔπαινε τὸν κ.
Ξενοπούλου ἀπὸ συνεργάτη του. Ἀπὸ τὸ «Νουμᾶ» ὅμως τί
εἶχε νὰ φοβηθῇ; Τὰ ρούσια ρούβια;

ΣΤΕΡΝΟΓΡΑΦΟ. Γιὰ νᾶμαι ἀληθινός, δὲν τελώνει δὴ
ἡ κριτικὴ πολιτοκρία μου ἀπὸ τὸ φίλον Γρηγόριον. Καὶ στὰ
«Παναθήναιον» τὸν 31 τοῦ Γενάρη 08, (σελ. 249, στήλ. 1)
γράφοντας γιὰ κάποιον ὁδὸν μοῦ δίνει μιὰ μαχητὴ πάλι μὲ
Ζακυνθιανὴν μαστοριά. Θὰ γράψω ἀκόμα καὶ ἄλλα γιὰ τὴν «Α-
λυσίδες», νὰ μοῦ τὸ θυμώστε! Τοῦ καταντήσανε βραχνὸς τοῦ
ἔμοιρου.

Νορβηγικὴ φιλολογία καὶ κάπως ἀπὸ τὴ Γερμανική,
δὲν κάνουνε τρεῖφαλα.

Ἀκόμα δυστυχῶς βασιλεύουσα. Καὶ ποῖος ξεύρει
πόσο θὰ διαρκέσῃ τὸ ἄσχημον, τὸ σκοτεινόν, τὸ βρωμερὸ
βασίλειόν τους!..

Ἀλυσίδες καὶ στὴ φιλολογία τὰ ὀνόματα, ποὺ
ποῶνται σήμερα ἀνάξια καὶ τὰ ὅποια δὲν κάνουν
τὸν παραμικρὸν τόπον, ὅπου βλέπουν ἱκανότη, νεωτε-
ρισμό, ἐξυψωμό.

Ἀλυσίδες καὶ στὴ γλώσσῃ, τὸ ὄραμα τῆς εὐ-
κλείας τῶν μεγάλων περασμένων καὶ ὁ στενοκέφαλος
Μιστριωτισμός.

Ἀλυσίδες καὶ στὴν πολιτικὴ! Ὡ! ἐδῶ εἶναι πάμ-
πολες αἱ ἀλυσίδες, τὴς ὁποῖες δύσκολον εἶναι νὰ σπά-
σει κανεὶς, ἐνῶ εὐκόλῳ φαίνεται νὰ τὸν σφίξουν ἐ-
κείνες καὶ νὰ τὸν τραβήξουν στὸν κύκλον τοῦ ὁποῖον
περιβάλλουν ὅλον τὸ Ρωμᾶϊκόν κοσμάκι μὲ τοὺς πο-
λιτευομένους του.

Τὸ τρίπρακτον δράμα τοῦ κ. Α. Ταγκοπούλου, ποὺ
παίχτηκε στὸ Δημοτικὸ θέατρο ἀπὸ τὸν καλοκαινια-
σμένο θιάσον τοῦ κ. Οἰκονόμου φανερώναται ἔσπερα
τὴς πολιτικῆς ἀλυσίδες.

μοίρας είναι Προμηθεακός, και θα μπορούσε να είναι ίδια και η θυσία της, γιατί τέτοια φαίνεται η θέλησή της.

Σ' όλο τον κύκλο του δράματος δεν απαντώ άλλη μορφή που να υψώνεται πλάι της. Ο πόνος, ο υπεράνθρωπος πόνος της γυναίκας τούτης δε θα μπορούσε να πλασθεί σε άλλη μορφή από κείνη που ο ποιητής έπλασε. Γιατί η τέχνη του είναι η ζωή της με την πνοή που του χάρισε η ψυχή της. Είναι το πνεύμα της: το βελούδινο κουτάκι με τη χρυσή καρφίτσα που ώσαν στερνή παραγγελιά και κληρονομιά του άφισε, και ο ποιητής έκλεισε σταβάθην της ψυχής του για να μας το ξεχύσει: σ' ένα απaráδελτο έργο.

Δεν ήξερω γιατί το έργο του κ. Χρηστομάνου έχει για μένα μια συγγενική σχέση με το Ευαγγελικό κείνο άριστούργημα του μεγαλόπουνου Oscar Wilde το De Profundis. Μόλο που διαφορές είναι οι άφορμές και οι μορφές τους, βρίσκω πώς το αληθινό στοιχείο της θλίψης και της καλωσύνης τα διακρίνει. Στο βιβλίο της Ρήγισσας η θλίψη μιλεί με τα στοιχεία, με την άγνωστη αγωνία που μας περιζώνει, και είναι ένα γιγάντιο μοιρολόι μιας άνησυ χης ψυχής, που περισσότερο κλαίει για τα άγνωστα, τ' αγέννητα καλά. Στο βιβλίο του μάργουρα η θλίψη κορυφώνεται σε βιβλική κουβέντα, και θυμίζει λόγο σταυρωμένου και νόημα υπεράνθρωπου.

Με την ελληνική γλώσσα το έργο του Κ. Χρηστομάνου παίρνει ψηλότερη, ωραιότερη ακόμη μορφή. Όταν μάλιστα θυμίζω ότι κείνη ελάτρευε την 'Ελληνική γλώσσα, κ' έλεγε ότι οι σκέψεις της και τα αίσθηματά της τότε μόνο της φαίνεται πώς ζούν και υπάρχουν, όταν εκφράζεται: 'Ελληνικά, πιστεύω πώς η λατρεία της αυτή στην 'Ελληνική γλώσσα μετουσιώθηκε στην ωραιότατη γλώσσα που έγραψε τα λόγια της και το βιβλίο της ο ποιητής της, που με τέτοια μουσική και τέτοιο αίσθημα τη γράφει, ώστε να νομίζει κανείς ότι ένα τέτοιο έργο 'Ελληνικά έμυλήθη κ' 'Ελληνικά πρωτογράφη. Και όπως ο λατρεμένος μου ποιητής του «De Profundis» είπε πώς δε μπορούσε να φαντασθεί το Χριστό να μιλούσε άλλη γλώσσα παρά την 'Ελληνική, έτσι θέλω να φαντάζομαι κ' εγώ τη βασίλισσα της θλίψης πώς μιλούσε 'Ελληνικά—και τέτοια 'Ελληνικά. Μέσα στην 'Ελληνική γλώσσα ο ποιητής φαίνεται πώς κράτησε βαθύτερα, αρμονικώτερα τη μουσική θύμηση της υπαρξής της.

Και πιστεύω πώς το έργο του κ. Χρηστομάνου

έλληνικά τώρα γραμμένο, έτσι, από τον ίδιο, παρουσιάζει στην φιλολογία μας μια ωραιότερη μορφή, ύψηλονότητος αισθητικής, που γιομίζει έναν εκλεχτό χώρο της βιβλιοθήκης των νεοελληνικών μας έργων, άδειον έως τώρα.

Κέρκυρα

ΣΠΗΛΙΟΣ ΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΞΕΓΥΜΝΩΜΑΤΑ¹⁾

§ 5

Παρηγοριές κ' έλπίδες.

Ξεγυμνώθηκε λοιπόν η χώρα, τήνε σάρωσε η φουρτούνα, την πλάκωσε η άντάρρα, κι ως τόσο πασπατεύοντας μέσα στη φρίκη και θρηώνοντας για την δόλοτην την καταστροφή, άνταμώνεις άξαφνα φως και παρηγοριά, σταματάς άξαφνα και βλέπεις πώς η καταστροφή δεν είναι δόλοτην, πώς δεν μπορεί να είναι δόλοτην. Πείθεισαι πώς η ιερή η φωτιά, όσο κι αν έπνιξε τη φλόγα της ο εγωϊσμός, η νοητική ή άκαμωσις κ' η ήθικη ή τύφλα, μνήσκει όμως «κρυμμένη στη σάχητη», και κάπου κάπου η ίδια ή φουρτούνα που την άπόσθησε, αυτή πάλι τη βοηθάει να ξανακορώση.

Πρώτο και περίλαμπρο παράδειγμα ήρωϊσμού μέσα στη νέκρα έκεινη, κι όμπρός στο κατώφλι του Μοχαμέτη, στέκει ο Λουκας ο Νοταρας. Μεγάλος και στη σοφία και στην πολιτική, μεγαλύτερος όμως από τους άσοφους σοφούς κι από τους άπολιτιστους πολιτικούς που μας ντρόπιασαν, καθώς είδαμε, και μεγαλότερος μόνο και μόνο επειδή έδειξε χαρακτήρα. Είναι άραγε ανάγκη να δηγηθούμε κ' εδώ τη θλιβερή και συνάμα την ήρωϊκή ιστορία του, καθώς και του γιού του; 'Ισως όχι, ύστερ' από τη δάφνη που καταθέσαμε στη μνήμη του άλλοτες (1). Για τον ίδιο λόγο μήτε τη μεγαλόψυχη την 'Ελένη την Καντακουζινή, την πρώτη ήρωϊδα της σκλάβας Ρωμισσύνης, δε θα ραψωδήσουμε πάλι εδώ (2). Του Γραϊτζα όμως του Παλαιολόγου, που δεν έτυχε άφορμή να τον αναφέρουμε άλλοτες, του πρέπει ξέχωρο εδώ στεφάνι, και πιο ταιριαστό, πιο άμá

(*) Κόιταξε άριθ. 281 και 282.

1) Κόιτ. «Νουμά», 5 'Ιουνίου 1903.

2) Κόιτ. «Νουμά», 3 Αύγουστου 1903.

ραντο στεφάνι δεν μπορούμε να του βρούμε από κείνο που τούπλεξε ο ίδιος ο Μοχαμέτης, ο μεγάλος αυτός γνωριστής μας, όσο και Καταχτητής, όταν είπε, ύστερ' από την ήρωϊκή άντίσταξη του Σαλμενικού (1461), «Νά ο μόνος άνθρωπος που βρήκα μέσα σ' όλον το Μοριζ». Ένας μίς στις χιλιάδες, κι όμως έσωσε ο ένας αυτός, κι ως τον είπανε μιγάδα, έσωσε να μας δείξη τί λογής ευγενικές ρχνίδες κρύβουνταν ακόμα μέσα στο έθνικό το αίμα.

Δεν μπορούσε και βέβαια να τα χάση δόλοτα τα σπάνια και πολύτιμα αυτά ήρωϊκά άπομεινάρια το έθνος, όσο κι αν πολεμήσανε να του τα ξεπαστρέψουνε, όχι οι τύραννοί του, άφου πρώτος ο Μοχαμέτης τάνχηνώριζε και τα τιμούσε· μόνη τα ίδια τα παιδιά του. Τα παραδείγματα που αναφέραμε παραπάνω δευτερωθήκανε και ξαναδευτερωθήκανε στην κατοπινή την ιστορία μας, καθώς ξέρουμε. Βρεθήκανε άνθρωποι με γερούς χαρακτήρες και μας έδειξαν το τί έκρυβε μέσα της η φυλή. Μας δίνει και παρηγοριά αυτό το φαινόμενο, μας δίνει κ' έλπίδα. 'Ελπίδα πώς θα ξαναμπαρτέση ίσως το έθνος να βγάλει παρόμοια προσόντα όχι από μερικούς διαλεχτούς παρ' άπ' όλα του τα μέλη. 'Οχι από ήρώους, παρ' από πολίτες. Κι όχι μονάχα άπλούς δημηκόους ήρωϊσμούς, —αυτοί καταντούνε και κάπως μονότονοι, —παρά όλη την άρετή» που ήξεραν οι Πλήθωνες κ' οι 'Αργυρόπουλοι τόσο όμορφα να διδάσκουνε και τόσο έλπειν να εφαρμόζουμε.

Νά, ο Λουκας ο Νοταρας, που και την έννοιωσε, και τη δίδαξε, και την έφάρμωσε την άρετή» αυτή που τη λατρεύουμε και την τρέμουμε σαν άφταστη Θεά, άντίς να την άγκαλιάζουμε και να τη φιλούμε σά γήϊνή μας συντροφίσσα. Νά που ο νέος ο πολιτισμός την παραδέχτηκε, ως είναι και με διαφορετικό όνομα, ώστε άμα είναι ζήτημα για κοινό καλό, νοιώθει κάτι πιο άνώτερο από τον εύκολο πατριωτισμό τω σημερινών 'Ελλήνων, νοιώθει πώς η έθνική η τιμή στέκεται άψηλότερα από κάθε άλλο σφύρο. Και δεν είναι άνάγκη μήτε από του μεσαιωνικού ίπποτισμού το χωνευτήρι να περασούμε για να τη νοιώσουμε κ' έμεις αυτή την άρχή, άφου Κράτος που δε γνώρισε τέτοιο χαρακτήρα, κι ως τα χτές μισοπολίτιστο ή Γιαπωνία, την παραδέχτηκε και την έφάρμωσε με θέληση και με δύναμη σιδερένια, και με δίχως προγονική (1) ή συγγενική ή και ξένη βοήθεια.

1) Τους προγόνους τους λάτρευαν και τους λατρεύουν ακόμα οι Γιαπωνέζοι, όχι όμως σά δασκάλους Γραμματικής, ή για να τους καφιοούνε στους ξένους, παρά σά Θεούς που τους οδηγούνε σά ήρωϊκά τους έργα.

Τις όποιες χτυπάει, ο συγγραφέας με καλλιτεχνική δύναμη ισχυρά.

(Εδώ γίνεται κάποια άνάλυση του έργου).

Αυτή είναι σχεδόν η υπόθεσις. Πλήρη άνάλυσιν βέβαια εδώ δεν μπορούμε να δώσουμε.

Έκείνο που μπορούμε να πούμε είναι πώς με το παίξιμο του έργου αυτού, το Ρωμαϊκό θέατρο άρχισε να μπαίνει στο δρόμο του. Στο δρόμο των όποιον από καιρό πολεμάνε ν' άνυΐξουν οι δημοτικιστές.

Και είναι πολύ παρήγορο, πώς τα μάτια του κόσμου σταματούν με ιδιαίτερη προσοχή στα όνόματα Καμπύσης, Παλαμάς, Ταγκόπουλος, τα όποια αναγράφονται στο δραματολόγιο του θεάτρου του κ. Οικονόμου.

Αν μας ζήση τέτοιο θέατρο, θα δούμε πολλά καλά.

ΧΑΡΗΣ ΦΩΤΕΙΝΟΣ

«ΕΜΠΡΟΣ» 1 Τού Γενάρη 08, σελ.2. στήλ.4 (στο άρθρο «θεατρική επιθεώρησις του 1907».)

... Απαράτηρητον σχεδόν διήλθε το δράμα του κ. Ταγκοπούλου «ή άλυσίδες». Και τούτο διότι έλέ-

χθη ότι το έργον ήτο μαλλιάρδον και όλίγοι το είδαν. 'Η αλήθεια εν τούτοις είναι ότι «ή άλυσίδες» είναι γραμμένον εις γλώσσαν ζωντανήν. Αν άφαιρέση τις, πέντ' έξ (16) λέξεις που κτυπούν πολύ άσχημα εις τ' αυτιά, δεν θα διέπραττεν άμάρτημα αν συνεβούλεσε μερικώς του θεάτρου, να έλάμβανον ύπ' όψει την γλώσσαν των «άλυσίδων».

Ν Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ (17)

Έφημερίδα «ΠΡΟΟΔΟΣ» (Εν Αιμένι. Βαθός Σάμου τη 9 'Ιανουαρίου 1908 σελ.3, στήλ. 2 και 3).

....Μά η τέχνη των ήθοποιών περισσότερον φάνη-

16) Οι τρομερές αυτές λέξεις, καθώς μου παρατηρήσανε και δυο τρεις του θεάτρου, είναι το ζαρζαβατικό, το κεντριότρη κ' ένα δυο άλλα της ίδιας οειράς. Τώρα, γιατί αυτές οι λέξεις είναι μαλλιάρδες (μαλλιάρδ, δηλ. σαχλό και άνόητο, είναι μονάχα το επίθετο «μαλλιάρδης») κι όχι Ρωμαίικες, εγώ δεν το ξέρω, κ' ελπίζω να μην τάξωθώ να το μάθω ποτέ μου.

17) 'Ο κ. Λασκαρης δεν είναι δημοτικιστής· κάθε άλλο. Το εναντίο, πολέμησε και πολεμάει λυσσαλέα τους δημοτικιστάδες. Είναι όμως, φαίνεται, άντρας τίμιος και γι' αυτό δε φοβάται να μολογήσει την αλήθεια. Τις «Άλυσίδες» δεν τις βρίζει μαλλιάρδες, στη γλώσσα, ενώ ο κ. Ξενοπούλος που νοκορεύτηκε άλλοτε για δημοτικιστής και πούγραψε και σιγά έφθρα στο «Νουμά», είδατε πόσες φορές το φώναζε πώς είναι μαλλιάρη ή γλώσσα τους.

κε στις «Άλυσίδες» το εύμορφο και πρωτότυπο 'Ελληνικό δράμα του Ταγκοπούλου. Το έργο άφτ' που είχαμε το εύτύχημα νωρίς νωρίς ν' άκούσουμε μας ένθουσίασε με το παραπάνω γιατί περιέχει τις μεγάλες πληγές που βρσάνίζουν τη ρωμισσύνη. Το έργο του κ. Ταγκοπούλου δεν είναι από τα ιδεολογικά έκείνα ρωμάντσα του παρασμένου καιρού μα είναι κάτι άνώτερο και πιο άψηλό, είναι ένα μεγάλο έργο ρεαλιστικό κοινωνικό και ξετυλίγει έμπρός μας όλα έκείνα τα ψεγάδια που δεν αφήνουν το έθνος μας να τραθήξη το δρόμο της προκοπής, καθώς στον πρόλογο του λέγει ο Ίβιος ο συγγραφέας. Το έργο δε θέλει μονάχα να μας παρουσιάση τα πολιτικά μας χάλια μα και άλλα πιο μεγάλα, πιο γενικά, τον άγώνα δηλ. που κάνει σήμερα η 'Ελληνική ψυχή, λαχταρώντας την αλήθεια, μα μένοντας άλυσοδεμένη στην πρόληψη. Ναι, η πρόληψη είναι που κείνη καθεμέρα χαντακώνει το έθνος μας· η πρόληψη είναι κείνη που καταστρέφει κάθε έδγενική ιδέα κ' άπ' το ύψος που στέκεται τις συνεπαίρνει και τις ρίχνει στο βούρκο, —στην αφάνεια. 'Ο σημερινός 'Ελληνην δεν έφθασε ακόμα στο ύψος της κοινωνικής έκείνης ανάπτυξης για να πετάξη από πάνω του το φοβερό άφτ' ζυγό που σφιχτά τον κρατεί άλυσοδε-